

13. SJEDNICA ODBORA ZA ZA PRAVNE NAUKE AKADEMIJE NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

U Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine je 17. maja 2018. godine održana 13. sjednica Odbora za pravne nauke Odjeljenja društvenih nauka na kojoj je ne temu „Ustavne i političke vrijednosti Ustava Bosne i Hercegovine“ uvodno izlaganje podnijela dr Jasna Bakšić Muftić, član Odbora i redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Ukazano da postoji obimna domaća i međunarodna, naučna i stručna literatura, koja se na različite načine bavi Ustavom Bosne i Hercegovine. Prilikom rasprave o ustavnim političkim i pravnim vrijednostima u Bosni i Hercegovini, pored stavova izraženih u ovoj literaturi, treba imati u vidu i dokumente (mišljenja) Venecijanske komisije, praksu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i praksu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu koja se odnosi na političko predstavljanje i etničku diskriminaciju (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* i *Pilav protiv Bosne i Hercegovine*).

Fokus rasprave na sjednici Odbora su bile političke i pravne vrijednosti koje su navedene, kao osnovne vrijednosti društva, u preambuli Ustava Bosne i Hercegovine. Promocija i zaštita ovih vrijednosti je trebala biti kohezivni faktor i uputiti na jačanje vladavine prava u postsocijalističkom i postratnom podijeljenom društvu društvu (državi) kakva je Bosna i Hercegovina. Preambula ističe osnovne liberalne vrijednosti, ljudsko dostojanstvo, slobodu, individualna ljudska prava i slobode i toleranciju, ali na prvo mjesto stavlja konstitutivne narode, njihovu ravnopravnost i ekskluzivnu političku i pravnu poziciju ispred građana i Ostalih u političkom i pravnom sistemu Bosne i Hercegovine.

Ustav Bosne i Hercegovine je sastavni dio Okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini pa je posljedično tome rasprava o ovom ustavu započela nakon njegovog donošenja (potpisivanja). Takođe, posljedično načinu njegovog donošenja, jasno je da političke i pravne vrijednosti navedene u ovom ustavu nisu dio društvenog konsenzusa naroda (građana) Bosne i Hercegovine. Evidentno je da se one različito interpretiraju u političkim, akademskim, pravnim zajednicima, kao i u institucionalnim organima vlasti na svim nivoima političko-teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine. Posebno izdvojeno pitanje je odnos narod (nacija), odnosno građanski i etnički koncept nacije povezan sa vrijednostima koje se promovišu u preambuli Ustava. Novi koncept konstitutivnih naroda (Bošnjaka, Srba i Hrvata), politička prava izvedena iz ovog koncepta, zajedno sa interpretacijom značenja političko-pravne konstitutivnosti, postali su isključiva prizma posmatranja svih ustavnih i pravnih vrijednosti - dostojanstva, slobode, mira, pravde, tolerancije, blagostanja, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti.

Kada se značenja vrijednosti iz Preambule Ustava BiH dovedu u političku i pravnu realnost Bosne i Hercegovine, ostaje otvoreno pitanje: koliko su navedene vrijednosti prihvaćene kako unutar etnonacionalnih kolektiviteta tako i političkog društva (države) u cjelini?

Političke i pravne vrijednosti se kontekstualiziraju u horizontalnim odnosima između konstitutivnih naroda i u vertikalnim odnosima između članova etnonacionalnih kolektiviteta – konstitutivnim narodima. S obzirom na to da je kolektivitet definisan etničkim kriterijima: pripadnici koji dijele zajedničko porijeklo, tradiciju, jezik, religiju i kulturu, a građani

definisani pravno-političkom vezom sa državom i pravnim poretkom, a između sebe ne moraju nužno dijeliti iste političke kulturne i svjetonazorske vrijednosti pravno zaštićene individualnim konceptom ljudskih prava - dostojanstvo, sloboda i jednakost - stvorena je trajna napetost između samih etnonacionalnih kolektiviteta i unutar članova (lica) određenog kolektiviteta. U tom smislu Bosna i Hercegovina je ostala zaglavljena između etnonacionalno definisanog naroda (konstitutivni narodi) i političko-teritorijalnih aspiracija svojih susjeda, koji su se od potpisnika Mirovnog sporazuma „pretvorili“ u njegove garante, sa jedne, i vlastite sposobnosti da iznutra definiše svoj političko-pravni identitet, sa druge strane. Dodatna tenzija se održava nastojanjem za teritorijalizacijom etnonacionalnih kolektiviteta i odnosom prema drugim u Bosni i Hercegovini. Nije manja stalna napetost unutar etnonacionalnih kolektiviteta u definisanju nacije, etničke pripadnosti i grupnih vrijednosti. Građani se pojavljuju kao Drugi i kao dvostruka manjina, prvo unutar Bosne i Hercegovine i drugo unutar etnonacionalne grupe, imajući u vidu vladajuće političke narative i teritorijalnu političku organizaciju vlasti u Bosni i Hercegovini.

Javni politički diskurs je opterećen govorom mržnje, stalnim proizvođenjem egzistencijalnog straha i nesigurnosti, netolerancijom prema Drugom, prema slobodnom ispoljavanju pluralizma identiteta i isključivošću prema manjinama (polnim, rodnim, etničkim, svjetonazorskim, religijskim i političkim). Etablirani autoriteti imaju ključnu moć interpretacije u davanju značenja ravnopravnosti i granica slobode, odnosno ustavnih političkih i pravnih vrijednosti.

Krajnje su problematični načini formiranja demokratskih organa vlasti, pravične procedure i vrijednosti vladavine prava navedene kao pravne vrijednosti u preambuli Ustava BiH. Prema mnogim istraživanjima, Narod shvaćen i kao politički narod i kao etnonacionalni narod nema povjerenja u institucije vlasti i etablirane političke elite.

U javnom diskursu u Bosni i Hercegovini sloboda savjesti i vjeroispovjesti i način njenog javnog ispoljavanja zauzimaju posebno mjesto. Na ovu diskusiju nastavlja se i rasprava o karakteru sekularne države. Interpretacije ove slobode se kreću u rasponu od individualnog prava do slobode kolektivnog ispoljavanja (u skladu sa članom 9 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava bi osnovnih sloboda), pa do insistiranja na religiji kao važnom obilježju etnonacionalnog identiteta (Bošnjaci muslimani, Srbi pravoslavci i Hrvati katolici). Od 90-tih do danas paralelno sa zahtjevima za etnonacionalnom teritorizacijom Bosne i Hercegovine traje simboličko obilježavanje zamišljene etnonacionalne teritorije religijskim građevinama i religijskim simbolima u javnom prostoru. Slično, trend simboličkog obilježavanja prostora vidljiv je u procesima imenovanja ulica, trgova, škola, mjesta i gradova po istorijskim ličnostima i događajima. Novi nazivi imaju snažnu simboličku, istorijsku i ideološku konotaciju čime se dovodi u pitanje tolerancija i proces pomirenja.

Vladajući etnonacionalni politički diskurs dovodi u pitanje suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine. Sa druge strane, etnička definicija nacije, u kojoj religija ima snažno uporište, inkorporira specifične religijske vrijednosti/ ili specifičnu interpretaciju religijskih vrijednosti u političko djelovanje. Religija tako izlazi van okvira vjere (svjetonazora) i zadobija specifičnu funkciju legitimacije određenih političkih elita i njihovog djelovanja unutar vlastitog korpusa. Konkretno političke elite i njihove politike pojavljuju se kao „pravi“ i „istinski“ čuvari etnonacionalnog identiteta. Od individualnog prava, koje ima i kolektivni način ispoljavanja, došlo se do religije i njenih vrijednosti kao

političke-teritorijalne identifikacijske komponente, a religijskih zajednica kao osnove za etnonacionalnu političku legitimaciju. Primjena etnonacionalnog koncepta nacije i izvedenih ekskluzivnih vrijednosti na uštrb građanskog koncepta i izvedenih političkih inkluzivnih vrijednosti - pokazala je trajnu proizvodnju i horizontalne (između etnonacionalnih zajednica) i vertikalne napetosti (unutar pripadnika etnonacionalnih zajednica).

Kombinacija ljudskih prava i konstitutivnosti naroda iz Preambule Ustava BiH su u kasnijim interpretacijama pokazali potpunu političku i pravnu dominaciju etnonacionalnih kolektiviteta nad političkim građanima. Vrijednosti iz preambule Ustava za sada nisu ispunile cilj - da budu integrativne političke i pravne vrijednosti na kojima je moguće graditi stabilnu demokratsku državu i vladavinu prava. Koncept etnonacionalnih kolektiviteta, ekskluzivitet u njihovom političkom predstavljanju, naponi za očuvanje (stvaranje) etnonacionalne teritorije na račun države, retorika koja se koristi u javnom diskursu i u institucijama vlasti, pokazuju slabosti društva u prihvatanju vrijednosti navedenih u Preambuli.

Postavlja se pitanje da li je ustavno kreirana tenzija između građanskog i etničkog koncepta nacije, ustavnih političkih i pravnih vrijednosti koje su u međusobnoj kontradikciji, svojstvena samo preambuli Ustava BiH (imajući u vidu kontekst u kojem je nastala) ili ima sličnih primjera u postkomunističkim državama koje su obnovile svoj suverenitet? Za primjer se može uzeti preambula Ustava Republike Poljske iz 1997. godine. Na ovom primjeru se mogu čitati napetosti koje proizvodi etnonacionalni (građanski) koncept nacije, koje su u konačnici izražene u preambuli poljskog Ustava. Glavni argumenti korišteni u debati prilikom donošenja nacrtu (prijedloga) poljskog ustava su uporedivi sa nezavršenom debatom, kako unutar etnonacionalnih korpusa u užem i odnosa etnonacionalnog i građanskog u širem bh. političkom i pravnom kontekstu.

U Poljskoj je javna debata oko preambule počela prilikom unošenja političkih i pravnih vrijednosti u Ustav Poljske, a u Bosni i Hercegovina nakon potpisivanja Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH. U oba slučaja debata je artikulirana u postkomunističkom kontekstu i njegovom političkom naslijeđu, a u BiH dodatno i u postratnom kontekstu, gdje su etnonacionalni kolektiviteti tražili svoju teritorijalizaciju (nacija, teritorija, suverena vlast). U oba slučaja se postavilo pitanje da li su nosioci suvereniteta građani ili samo pripadnici etničke nacije, što se odrazilo na političke i pravne vrijednosti sadržaja preambule, odnosno da li su političke i pravne vrijednosti specifične i partikularne ili zajedničke i univerzalne?

U Bosni i Hercegovini je značajna praksa Ustavnog suda BiH i Evropskog suda za ljudska prava u pogledu tumačenja političkih i pravnih vrijednosti iz Preambule kao izvora prava i okvira za interpretaciju zakona sadržanih u Preambuli u pogledu prava konstitutivnih naroda u odnosu na građane i Ostale. Isti etnonacionalni narativi dominiraju kako u Poljskoj tako i u BiH o konstitutivnim narodima u Bosni i Hercegovini - dopunjeni zahtjevom za teritorijalizacijom konstitutivnosti. Razlika u odnosu na Poljsku je što se etnonacionalni koncepti u BiH sukobljavaju i zahtijevaju teritorijalizaciju suverenosti. Nije riječ o suverenitetu građana koji imaju političke i pravne veze sa državom Bosnom i Hercegovinom, nego suverenih etnonacionalnih konstitutivnih naroda koji traže vlast „pravih“ predstavnika naroda na „svojoj“ etnonacionalnoj teritoriji i proširenom kontekstu na državnoj teritoriji Bosne i Hercegovine. Univerzalne vrijednosti navedene u Preambuli Ustava BiH marginalizovane su vrijednostima etnonacionalnih zajednica.

Za Bosnu i Hercegovinu slučaj Poljska može biti paradigma za stanje unutar etnonacionalnih kolektiviteta, za održavanje vertikalne napetosti koju održavaju političke elite unutar korpusa, potpuna dominacija kolektiviteta i specifičnih vrijednosti nad jedinkama (individualnim pravima i slobodama) Ovaj koncept podrazumijeva jačanje moći etabliranih autoriteta koji interpretiraju *ispravne modele* i tako dodatno oduzimaju moć jedinkama koje u sjeni autoriteta (elita) ne mogu iskazati vlastite stavove i mišljenja koja se nužno ne moraju podudarati sa uspostavljenim dominantnim matricama. Neko drugi donosi odluke u njihovo ime o tome šta je dobro (loše), poželjno (nepoželjno), prihvatljivo (neprihvatljivo) i usmjerava pojedinačne i kolektivne političke akcije u određenom društvu. Zahtjev za etnonacionalnom homogenizacijom je obično praćen disciplinovanjem neposlušnih, jačanjem autoritarizma i slabljenjem demokratije.

Na kraju rasprave je zaključeno da je možda potrebno ponovo otvoriti javnu debatu o ustavnim političkim i pravnim vrijednostima u Bosni i Hercegovini imajući u vidu ukupno vlastito, kao i druga iskustva koja mogu pomoći u odgovoru na pitanje za koga je Bosna i Hercegovina država i kakva država ? Na kojim političkim i pravnim vrijednostima je moguć konsenzus? Do tada ostajemo marginalizovana, zatvorena i duboko provincijalna politička zajednica, bez obzira na opredjeljujući koncept nacije.

Predsjednik Odbora
prof. dr Miodrag Simović, dopisni član ANUBiH